

**«ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ УКРАЇНОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»
ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ****“FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL
UKRAINIAN-LANGUAGE COMMUNICATION”
AS A COURSE IN A MODERN HIGHER EDUCATION INSTITUTION****Гавриш І.П.,***orcid.org/0000-0001-9313-1058**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри іноземних мов**Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського***Коновченко О.В.,***orcid.org/0000-0002-7971-2099**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри документознавства та української мови
Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»***Медведь О.В.,***orcid.org/0000-0001-5977-5773**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри документознавства та української мови
Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У статті розглянуто концепцію навчальної дисципліни «Основи професійної україномовної комунікації», призначеної для студентів нефілологічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Відзначено, що здобуття спеціальних знань за будь-якою обраною галуззю передбачає вільне володіння мовою навчання, її функціональними різновидами, зокрема науковим стилем, а це зумовлює доцільність його докладного вивчення. Описано основні настанови та послідовність розгортання навчального матеріалу навчальної дисципліни «Основи професійної україномовної комунікації». Вказано, що настановою навчальної дисципліни для студентів ЗВО нефілологічних спеціальностей «Основи професійної україномовної комунікації» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями усного та письмового професійного спілкування українською мовою і використання професійної термінології у межах наукового стилю сучасної української літературної мови. Визначено, що метою курсу є ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями усного й письмового професійного спілкування українською мовою та використання професійної термінології у межах наукового стилю сучасної української літературної мови.

Наголошено на важливості комунікативно-діяльнісного підходу для організації вивчення навчальної дисципліни. Запропоновано до структури курсу ввести теми, які охоплюють такі основні питання, як науковий стиль української мови, види оброблення науково-технічної інформації, усне професійне мовлення, словник професійного мовлення, особливості творення нових термінів, граматичні особливості професійного мовлення, науково-технічний переклад. Наголошено, що саме така послідовність викладу матеріалу дозволяє реалізувати вивчення професійної комунікації українською мовою в усіх її виявах і формах.

Ключові слова: українська мова, професійна комунікація, ЗВО України, мовна освіта, науковий стиль, термінологія.

The article highlights the concept of the discipline “Fundamentals of Professional Ukrainian-language Communication”, designed for the students of non-philological specialties of higher education institutions.

It is noted that the acquisition of special knowledge in any selected field involves fluency in the language of instruction, its functional varieties, including scientific style, which determines the feasibility of its detailed study. The basic instructions and sequence of deployment of the educational material of the discipline “Fundamentals of Professional Ukrainian-language Communication” are described. In particular, it is stated that the instruction of the discipline for students of non-philological specialties “Fundamentals of Professional Ukrainian-language Communication” is to acquaint higher education students with the features of oral and written professional communication in Ukrainian as well as the use of professional terminology within the scientific style of modern Ukrainian literary language. It is determined that the aim of the course is to acquaint higher education students with the features of oral and written professional communication in Ukrainian and the use of professional terminology within the scientific style of modern Ukrainian literary language.

The importance of the communicative-activity approach for the organization of the study of the academic discipline is emphasized. It is proposed to introduce into the structure of the course the topics covering such basic issues as scientific

style of the Ukrainian language, types of processing of scientific and technical information, oral professional speech, dictionary of professional speech, features of new terms, grammatical features of professional speech, scientific and technical translation. It is emphasized that such a sequence of presentation of the material allows to study professional communication in the Ukrainian language in all its manifestations and forms.

Key words: Ukrainian language, professional communication, higher education institution of Ukraine, language education, scientific style, terminology.

Постановка проблеми. Не викликає сумніву той факт, що останніми роками система вітчизняної освіти, вищої зокрема, перебуває у стані постійного пошуку й оновлення. Затверджуються державні стандарти спеціальностей, змінюються правила й умови ліцензування бакалаврських і магістерських освітніх програм, модифікуються програми та настанови викладання навчальних дисциплін.

Водночас освітній процес у закладах вищої освіти (ЗВО) України має й певні константи, які є підґрунтям для формування загальних і спеціальних компетентностей майбутнього фахівця. Такою константою ми вважаємо вивчення у сучасних вітчизняних ЗВО української мови для студентів нефілологічних спеціальностей у такому аспекті, котрий би щонайкраще забезпечував майбутню професійну діяльність здобувача вищої освіти, а саме в аспекті професійної комунікації в усіх її виявах і формах.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У вітчизняній лінгводидактиці теоретичні та практичні аспекти викладання української мови у вищій школі для філологічних і нефілологічних спеціальностей досліджували й методично опрацьовували, зокрема, О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь [10], І.П. Дроздова [2], І. Волкова, О. Мінкова [5]. Учені говорять про важливість для організації вивчення мовознавчих дисциплін комунікативно-діяльного підходу, що «передбачає залучення студентів до різноманітних видів діяльності, насамперед мовленнєвої, яка на сучасному етапі розвитку лінгвістичних і психологічних наук розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на формування та формулювання думки (предмета мовленнєвої діяльності) засобами мови та способом мислення» [10, с. 26].

Слід відзначити особливу увагу дослідників до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» [8; 9]. Так, Ю. Поздрань, І. Зозуля, Н. Франчук наголошують на важливості використання інтерактивних форм проведення занять із названої дисципліни, адже завдяки ним «можна пробудити у студентів інтерес до вивчення української мови за професійним спрямуванням, сприяти активній участі кожного у навчальному процесі, здійснювати формування навичок використовувати здобуті знання в різних комунікатив-

них ситуаціях не лише побутового, а й професійного та наукового життя» [9, с. 3].

Аналізуючи доробок вітчизняних науковців із цієї проблеми, вважаємо за доречне звернутися і до теоретичного визначення сутності поняття «професійна комунікація» та її ознак. Н. Орлова цілком слушно, на наш погляд, визначає професійну комунікацію як «комунікацію у межах професійно-виробничих ситуацій між фахівцями певної галузі людської діяльності» [7]. Дослідниця узагальнює такі її ознаки: а) учасниками професійної комунікації є комуніканти – фахівці певної галузі, професійної групи; б) духовно-інтелектуальну єдність комунікантів на основі спільної свідомості, культури; в) наявність професійної мовної компетенції, професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини; г) володіння поняттєво-категоріальним апаратом певної галузі, використання спеціальної термінології під час професійної діяльності; г) спільну комунікативну сферу (професійно-виробниче середовище, зокрема наукове, виробниче, навчальне); д) регламентованість, тобто підпорядкованість комунікантів загальноприйнятим у професійному колективі правилам і обмеженням; е) творчий характер взаємин, спрямованість їх на розв'язання конкретних професійних завдань, досягнення мети; є) створення професійною спільнотою засобів спілкування – навчально-методичних посібників, підручників, періодичних фахових видань тощо [7].

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити концепцію навчальної дисципліни «Основи професійної україномовної комунікації», призначеної для студентів нефілологічних спеціальностей Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Виклад основного матеріалу. Наставною навчальної дисципліни для студентів ЗВО нефілологічних спеціальностей «Основи професійної україномовної комунікації» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями усного та письмового професійного спілкування українською мовою і використання професійної термінології у межах наукового стилю сучасної української літературної мови.

Вихідними для названої дисципліни є питання, які мають на меті узагальнити та систематизувати

знання студентів щодо ролі мови у сучасному суспільстві та її нормативності. Ми переконані, що усвідомлення здобувачами вищої освіти необхідності знання мовних норм, їх дотримання у різних комунікативних ситуаціях, зокрема професійно спрямованих, і постійне підвищення рівня культури професійної комунікації сприятиме ефективності навчання та подальшої діяльності за обраним фахом.

Здобуття спеціальних знань в обраній галузі передбачає вільне володіння мовою навчання, її функціональними різновидами, зокрема науковим стилем, а це зумовлює доцільність його докладного вивчення. «На заняттях із мовних дисциплін науковий текст виступає і як засіб навчання мови, і як об'єкт вивчення. В останньому випадку предмет розгляду становлять такі особливості тексту: структурно-змістова організація, комунікативна скерованість, композиційна завершеність, різні типи лексичного, граматичного, логічного та стилістичного зв'язку між елементами тексту, інформаційна достатність і насиченість, різні способи подання наукової думки тощо» [6, с. 21]. Опанування студентами різновидів наукового стилю з урахуванням їх номінативно-виражальних засобів забезпечить належне висвітлення їхніх подальших наукових розвідок.

Самостійне опрацювання частини тем навчальних дисциплін і зорієнтованість на подальше самовдосконалення потребує від студентів уміння не лише ефективного, часто оперативного пошуку й аналізу інформації, а й набуття навичок її «згортання» / «розгортання», тому вважаємо за доцільне вивчення у межах навчальної дисципліни видів оброблення науково-технічної інформації, що слугують ефективності навчання, зокрема плану, конспекту, реферату, курсової роботи, та тих, які дозволяють репрезентувати результати наукових пошуків, зокрема повідомлення, тез, дипломного проекту.

Усний компонент професійної комунікації втілено у комплексі питань, що охоплюють основні вимоги до усного професійного мовлення, види та жанри спілкування за фахом. Практичне закріплення цих аспектів із використанням монологічного та діалогічного фахово орієнтованого мовлення слугує здобуттю навичок вільно спілкуватися у типових умовах професійної діяльності (репрезентувати свої ідеї, обговорювати робочі питання, звітувати про виконану роботу) та напрацюванню здатності розв'язувати комунікативні завдання у складних і непередбачуваних ситуаціях професійного спілкування, відстоювати й аргументувати свою позицію, переконувати тощо.

Оскільки комунікацію розуміємо і як процес передавання інформації, і як специфічну форму взаємодії комунікантів у процесі життєдіяльності, слухним видається включення до дисципліни питання українського мовного етикету, зокрема використання етикетних правил мовленнєвої поведінки для репрезентування ввічливості комунікантів, створення позитивної атмосфери й «анонсування» тривалої співпраці.

Цілком логічно, що значну увагу у навчальній дисципліні «Основи професійної україномовної комунікації» приділено темам, що стосуються насамперед лексичних особливостей словника професійного мовлення майбутнього дипломованого фахівця. Здобуття вищої освіти безпосередньо детерміноване опануванням понятійно-концептуальної та, відповідно, термінологічної сфери обраної спеціальності, адже «сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію» [1].

Студенти у контексті здобуття вищої освіти за обраною спеціальністю знайомляться з основними категоріями сучасної термінознавчої науки: «термін», «термінологія», «терміносистема», «номен», «терміноід». Це сприяє формуванню у майбутніх фахівців вміння відрізнити у процесі навчальної та подальшої професійної діяльності терміни від не-термінів у спеціалізованих текстах і доречно користуватися ними, оцінювати кількісний і якісний склад термінології обраної галузі знань чи практичної діяльності, а також свідомо виявляти характер системних зв'язків між термінами цієї терміноскупності, що сприяє кращому засвоєнню безпосередньо професійних знань.

Блок тем, присвячених роботі з термінами конкретної галузі людських знань, репрезентують у навчальній дисципліні також питання про особливості творення нових термінів за рахунок власних мовних ресурсів. Студенти мають усвідомити, що специфіка термінотворення, яка протистоїть деривації загальноновживаних слів, полягає у використанні обмеженого набору моделей, що й стало одним із системотвірних чинників організації галузевих термінологій. Поглибити розуміння цих процесів покликаний розгляд явищ термінологізації, детермінологізації та транстермінологізації конкретних лексичних одиниць, котрі належать до сфери науки чи техніки, обраної для вивчення студентом.

Детального аналізу потребує й питання іншомовних термінів та інтернаціоналізмів

у професійному мовленні фахівця. Незважаючи на тривалі дискусії, сьогодні більшість мовознавців схильні вважати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної термінології запозичених термінів не можна уникнути, тому що запозичений термін-слово зазвичай приходиться разом із новим поняттям і функціонує одночасно з ним. Запозичення у межах термінології можна вважати виправданими та навіть продуктивними, коли вони вже увійшли до складу української мови та їх не можна замінити питомими українськими словами.

У контексті вивчення особливостей професійної комунікації на увагу заслуговують і лексико-семантичні явища синонімії, омонімії та паронімії у системі професійного мовлення. Як відомо, реалізація таких лексико-семантичних категорій у термінології має ознаки, які принципово відрізняються від цього процесу в загальноживаній лексиці. Незважаючи на те, що всі ці явища є природними виявами розвитку мови, у термінологічній лексиці їх уважають небажаними. Вивчення маловідомого студентам зі шкільного курсу української мови явища гіперо-гіпонімії термінів виявиться корисним для глибшого усвідомлення мовного втілення системної організації сучасних галузевих терміносистем української мови.

Важливе місце у навчальній дисципліні «Основи професійної україномовної комунікації» посідають теми, присвячені граматичним нормам фахового мовлення, адже відомо, що «граматичні норми регулюють вибір варіантів морфологічної та синтаксичної форми висловлення», а «від вибору найдодільнішої нормативної граматичної форми... залежить смислова точність, логічна послідовність, чіткість... викладу думки» [11, с. 46], а це особливо важливо саме для професійного мовлення.

Оскільки правописний аспект частин мови студенти опанували ще у шкільному курсі української мови, вважаємо за доцільне у межах навчальної дисципліни основну увагу зосередити на вивченні питань, пов'язаних із особливостями використання окремих, властивих саме українському науковому стилю граматичних форм іменників, прикметників, займенників, числівників, дієслів, прислівників, прийменників тощо. Зокрема, це такі питання, як особливості вживання у наукових текстах форм відмінка, числа та роду іменників; особливості вживання віддієслівних іменників; особливості вживання слів і словосполук, що описують дійові ознаки та процесові поняття.

Науковий текст, особливо науково-технічний, із яким мають справу студенти нефілологіч-

них спеціальностей, немислимий без цифрової інформації та графічних скорочень, тому в межах навчальної дисципліни пропонуємо розглянути питання запису цифрової інформації й особливості використання графічних скорочень у сучасних документах.

Формування мовленнєвих компетенцій студента на кшталт «довести теорему, гіпотезу; скласти технічний паспорт на прилад, верстат; описати дослід (експеримент), речовину тощо; схарактеризувати спільність і відмінність понять...; аргументувати ту чи іншу тезу тощо» [2, с. 134] неможливе і без вивчення особливостей синтаксичної організації наукових текстів. Для розвитку таких мовленнєвих компетенцій, особливо потрібних для навчання та подальшого професійного спілкування, студенти мають опанувати норми побудови словосполучень і речень, а також ознайомитися з усталеними висловами, характерними саме для українського наукового мовлення. Особливу увагу слід звернути на такі питання, як дієслівний спосіб позначання дій (процесів); особливості вживання активних і пасивних конструкцій; особливості вживання безособових конструкцій тощо. Саме опанування цих тем сприятиме формуванню у студентів культури мови особистості та розвитку мовного чуття.

Одним із важливих аспектів курсу «Основи професійної україномовної комунікації», призначеного для студентів нефілологічних спеціальностей, є, на наш погляд, комплекс питань, пов'язаних із перекладом і редагуванням науково-технічних текстів. Настає час цієї частини навчальної дисципліни – ознайомити здобувачів вищої освіти, котрі не є професійними перекладачами, з поняттям перекладу та його видами, акцентувавши на особливостях перекладу термінів і лексичних і граматичних труднощах перекладу фахових текстів.

Вітчизняні науковці зауважують: «Науково-технічні терміни як мовні знаки, які репрезентують поняття спеціальної професійної галузі науки/техніки, становлять суттєву складову частину науково-технічних текстів і є складними для перекладу через їхню неоднозначність, відсутність відповідників у мові перекладу (йдеться про терміни-неологізми) та національну варіантність термінів. Для правильного перекладу терміна важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру та зміст позначуваного ним поняття» [3, с. 297].

Здобувачі вищої освіти за нефілологічними спеціальностями повинні усвідомлювати, що застосування систем автоматизованого пере-

кладу (САП) є як загально визнаним засобом підвищення продуктивності перекладацької праці, так і засобом уможливлення перекладацької діяльності нефахівця. «Переклади, здійснені за допомогою САП, можуть бути лише підмогою в роботі фахівців різних профілів і не можуть замінити людей-перекладачів. Насамперед це пов'язано із тим, що здебільшого електронний перекладач не може зробити повністю адекватний переклад з однієї мови на іншу, машинний переклад тексту дуже поступається перекладу, зробленому людиною, потребуючи подальшої доробки» [4, с. 135].

Висновки. Отже, одним із варіантів вивчення у сучасних вітчизняних ЗВО української мови для студентів нефілологічних спеціальностей вважаємо її викладання у вигляді навчальної дисципліни «Основи професійної україномовної комунікації».

Для організації вивчення названої навчальної дисципліни важливим є комунікативно-діяльнісний підхід. Метою курсу є ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями усного та письмового професійного спілкування українською мовою та використання професійної термінології у межах наукового стилю сучасної української літературної мови. До структури курсу варто ввести теми, які охоплюють такі основні питання, як науковий стиль української мови, види оброблення науково-технічної інформації, усне професійне мовлення, словник професійного мовлення, особливості творення нових термінів, граматичні особливості професійного мовлення, науково-технічний переклад. Саме така послідовність викладу матеріалу дозволяє реалізувати вивчення професійної комунікації українською мовою в усіх її виявах і формах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азарова Л.Є., Пастух М.О. Сучасний стан української термінології і її подальше вдосконалення URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/4077>
2. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2010. 320 с.
3. Дубічинський В., Бондарець О., Терещенко Л. Гуманізація технічної освіти. *Українська термінологія і сучасність*. 2009. Вип. VIII. С. 294–298.
4. Колесниченко А.В., Жмаєва Н.С. Граматичні труднощі автоматизованого перекладу науково-технічної літератури. *Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2018. № 27. С. 134–141.
5. Методичні рекомендації до курсу «Методика викладання української мови у ВНЗ» / уклад. І.В. Волкова, О.Ф. Мінкова. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 72 с.
6. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 426 с.
7. Орлова Н. Поняття «комунікація» і «професійна комунікація» в українському журналістикознавстві. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/6376/9D.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Панькевич О. Методика викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: комунікативний підхід. *Освіта та педагогічна наука*. 2016. № 2. С. 20–25.
9. Поздрань Ю.В., Зозуля І.Є., Франчук Н.Л. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови за професійним спрямуванням. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13, т. 1. С. 94–98.
10. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навчальний посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь ; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ, 2015. 250 с.
11. Ревуцька С.К., Шапран Д.П., Зінченко В.М. Наукова українська мова : конспект лекцій / Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 119 с.